

Büyük Tecrit Sonrası Turizm Sektörünün Geleceği

Dr. Günay Özcan
Prof. Dr. Muhsin Kar

Dr. Günay Özcan

Dr. Günay Özcan, 2012 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde "Dış Ticaretin Serbestleşmesi ve Yoksulluk Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama" adlı tezi ile yüksek lisansını tamamladı. 2013 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümünde araştırma görevlisi olarak başlayan Dr. Özcan, 2016 yılında "Finansal Derinleşme ve İş Çevrimi İlişkisi: Yükselen Piyasa Ekonomileri Üzerine Ampirik Bir Analiz" adlı tezi ile doktorasını tamamlayıp halen aynı bölümde öğretim üyesi olarak devam etmektedir.

Prof. Dr. Muhsin Kar

Prof. Dr. Muhsin Kar, Leicester Üniversitesinde (1994-1995) İktisadi Kalkınma alanında yüksek lisans yaptı. Loughborough Üniversitesinde (1995-2000) "An Empirical Investigation of Financial Liberalisation in Turkey: 1963-1995" adlı tezi ile Doktora derecesini aldı. Akademik çalışmaları, finansal sektör-reel sektör etkileşimi başta olmak üzere, iktisadi kalkınma, büyüme, doğrudan yabancı sermaye, Avrupa bütünleşmesi, geçiş ekonomileri alanlarında yoğunlaştı. Bu konularda SSCI ve alan endeksleri tarafından taranan uluslararası ve ulusal hakemli dergilerde çok sayıda makale, derleme kitaplar ve yardımcı ders kitapları yayınladı. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ve TÜBİTAK tarafından desteklenen projelerde Yürütücü ve Araştırmacı olarak yer aldı. Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) üyesi olan Dr. Kar, 2017 yılında Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi'ne rektör olarak atanmış olup görevine devam etmektedir.

Günay Özcan, Ph.D.

Günay Özcan, Ph.D. completed her master's degree with the thesis titled "Trade Liberalization and Impact On Poverty: Case of Turkey in 2012 at Kahramanmaraş Sütçü İmam University. Having started working as a research assistant in Necmettin Erbakan University, Faculty of Political Sciences, Department of Economics in 2013, Özcan, completed her doctorate with thesis titled "Financial Deepening and Business Cycle Relationship: An Empirical Analysis on Emerging Market Economies" and continues to work as an assistant professor in the same faculty.

Prof. Muhsin Kar

Prof. Dr. Muhsin Kar, completed his Master's Degree in the field of Economic Development at Leicester University (1994-1995). He received his PhD Degree from Loughborough University (1995-2000) with his thesis entitled "An Empirical Investigation of Financial Liberalization in Turkey: 1963-1995". His academic studies were concentrated in the fields of financial sector-real sector interaction, economic growth, growth, direct foreign capital, European integration, transition economies. He published numerous articles, compilation books and auxiliary textbooks in international and nationally contested journals scanned by SSCI and area indexes on these issues. He took part in the projects supported by State Planning Organization (SPO) and TUBITAK as an Executive and Researcher. Dr. Kar, a member of Turkish Academy of Sciences (TÜBA), appointed as the rector to Niğde Ömer Halisdemir in 2017 and is still in this position.

Büyük Tecrit Sonrası Turizm Sektörünün Geleceği

Dr. Günay Özcan

Necmettin Erbakan Üniversitesi
gakel[at]erbakan.edu.tr

Prof. Dr. Muhsin Kar

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
mkar[at]ybu.edu.tr

Özet

Büyük Tecrit (*Great Lockdown*) olarak isimlendirilen küresel koronavirüs salgını tüm sektörler üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştur. Salgının yarattığı psikolojik, sosyolojik ve özellikle ekonomik olumsuz etkilerinin kısa ve orta vadede devam etmesi beklenmektedir. Salgının en çok etkilediği sektörlerin başında ise turizm sektörü gelmektedir. Aynı zamanda turizme bağlı alt sektörler olan konaklama, yiyecek-içecek, ulaşım ve diğer sektörler de (hediyelik eşya, halı-kilim vb.) aynı etkiye maruz kalmıştır. Turizm sektörü hem dünyada hem de Türkiye’de tarihinin en yüksek istihdam düşüşlerini test etmektedir. Bu etkilerin turizm sektörünün üzerindeki negatif etkisinin artarak devam etmesi beklenmektedir. 2020 yılı birçok sektör açısından ölü bir dönem olarak nitelendirilmektedir. Bu dönemde turizm ve seyahat endüstrisi açısından ise tarihinin belki de en kötü verilerinin kaydedileceği tahmin edilmektedir. Bu öncü göstergeler ışığı altında alınan tedbirler, radikal tüketim ve üretim modellerinin test edileceği seyahat trendlerinin yapısal olarak değişeceği bir dönemi işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler

COVID-19 ve turizm, salgının turizme etkisi, küresel salgın ve turizm, turizm sektörü

The Future of the Tourism Sector after the Great Lockdown

Abstract

The global coronavirus outbreak, called Great Lockdown, has negative effects on all sectors. The psychological, sociological and especially economic negative effects of the outbreak are expected to continue in the short and medium term. The tourism sector is one of the sectors that are affected by the pandemic most. At the same time, accommodation, food and beverage, transportation and other sectors (souvenirs, carpet-rugs, etc.), which are sub-sectors related to tourism, have been exposed to the same effect. The tourism sector both in Turkey and in the world, is testing the highest employment decline in its history. The negative impact of these effects on the tourism sector is expected to continue increasingly. The year 2020 is considered a dead period for many sectors. It is estimated that perhaps the worst data of its history will be recorded for the tourism and travel industry in this period. The measures taken under the light of these leading indicators point to a period when radical consumption and production patterns will be tested and travel trends will change structurally.

Keywords

COVID-19 and tourism, effect of epidemic on tourism, pandemic and tourism, tourism sector

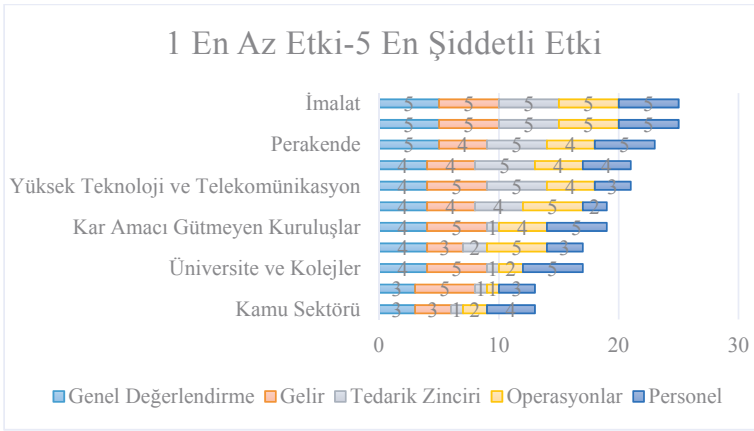
Giriş

Turizm sektörü geçtiğimiz son 50 yılda hem turist sayısını hem de turizm gelirini katlayarak arttıran bir sektör haline gelmiştir. Turizm, dünyada her 10 işten birini yaratan, dünya ihracatında 1,6 trilyon dolarlık payı olan, dünya GSYH'nin %10'unu oluşturan, dünya ihracatının %7'sini, dünya hizmet ihracatının da %30'unu oluşturan bir sektördür (UNWTO, 2020). Diğer taraftan 2019 yılında turist sayısı 1,5 milyar kişiye ulaşırken, turizm geliri 1,7 trilyon dolara ulaşmıştır. Turizm faaliyeti talep yönüyle şoklara (salgın, terör, savaş, doğal afet vb.) oldukça açık ve kırılgan bir sektördür. Aynı zamanda kırılgan olduğu kadar şoklara karşı kendini düzeltebilen bir sektörel yapıya da sahiptir. Ancak 11 Mart 2020'de, Dünya Sağlık Örgütü tarafından COVID-19'un pandemi yani küresel salgın olarak ilan edilmesi ile birlikte turizm sektörü yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemin kısa ve orta vadede zararsız atlatılabilmesi mümkün görünmemektedir. Salgının Çin ve dünya ekonomisine olan etkilerini inceleyen çalışmalarda virüsün yılın ilk çeyreğinde Çin ekonomisini yaklaşık 62 milyar dolar ve dünya ekonomisini de 280 milyar doları aşan zarara uğratacağı tahmin edilmektedir (Ayttey vd., 2020; Acar, 2020). Diğer taraftan Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), 2020'de COVID-19 sebebiyle uluslararası turizm hareketlerinde iyimser tahminde %45 oranında bir azalma yaşanmasını beklemektedir. Kötümser tahminde ise virüsün 2020 Eylül ayına kadar devam etmesi durumunda ise bu azalmanın %70'e çıkması öngörülmektedir (OECD, 2020). İç turizm de sınırlama önlemlerinden büyük ölçüde etkilenmektedir, ancak iyileşme aşamasından sonra iç turizmde daha hızlı bir toparlanma beklenmektedir (Bahar ve İlal, 2020). Çünkü öncelikle ülke içi şehir dışı yasakları kalkacaktır. Uluslararası seyahatlerde ise önlemlere ve kısıtlamalara bir süre daha devam edileceği öngörülmektedir.

Türkiye turizminin makroekonomik görünümüne bakıldığında 2016 yılında yaşanan turist sayısı ve turizm gelirleri noktasında sert düşüşler sonrasında sektörde toparlanma söz konusudur. 2019 yılında Türkiye'ye gelen toplam ya-

bancı turist sayısı 45 milyon olmuştur ve gelen toplam yabancı turist sayısında 2018 yılına göre %12 oranında bir artış yaşanmıştır. Yurtdışında ikamet eden vatandaşlarla bu rakamlar 51 milyon turist sayısına ve %14'lük bir değişim oranına ulaşmaktadır. En çok ziyaretçi gönderen ülkeler sırasıyla Rusya (7 milyon), Almanya (5 milyon), Bulgaristan (2,7 milyon), İngiltere (2,6 milyon) ve İran (2,1 milyon) olmuştur. Turizm gelirlerinde ise 2019 yılında bir önceki yıla göre %16 oranında bir artış söz konusudur. Buna göre turizm gelirleri 34,5 milyar dolar olmuştur. Kişi başı ortalama harcama miktarı ise 666 dolara ulaşmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020).

Şekil 1. COVID-19 Salgının Sektörlere Etki Endeksi

Kaynak: Avasant LLC (2020)

Avasant LLC (2020) dünya çapında 11 ana sektörde personel, operasyonlar, tedarik zinciri ve gelirler dikkate alınarak hazırlanan etki endeksinde en sert şekilde etkilenen sektörlerin imalat, seyahat ve ulaşım olduğu Şekil 1'de göze çarpmaktadır. Seyahat ve ulaşım sektörünün genel değerlendirme, gelir, tedarik zinciri, operasyonlar ve personel bakımından en yüksek puanları aldığı (5 puan) dolayısıyla koronavirüs salgınının en şiddetli etkilediği sektörlerden iki sektörden biri olduğu görülmektedir.

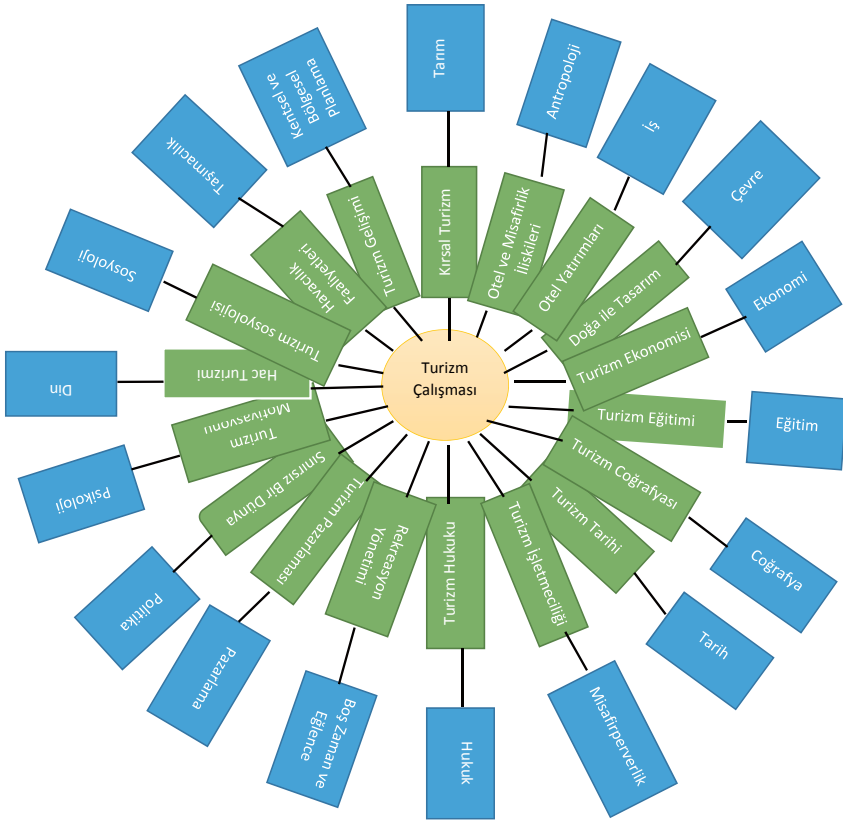
Tüm dünyada yaşanan bu olumsuz tabloların gelecekteki yansımalarının şiddeti ve derecesi, bugünden itibaren şekillenmeye başlayan yeni modellerin, trendlerin ve planların doğru bir şekilde biçimlendirilmesine bağlı olduğunun göz önünde bulundurulması turizm ve lojistik sektörlerinin evrileceği yönü de belirleyecektir. Dolayısıyla bu etkilerin sektörler açısından iyi analiz edilmesi ve çözüm üretilmesi ekonomilerin uygulayacakları politikalarla örtüşmelidir. Bu sebeple çalışma, küresel salgının turizm sektörüne etkisini inceleyerek sonraki dönemlere yönelik atılacak adımlar için fikir sunmayı amaçlamaktadır.

Çalışma 3 ana başlıktan oluşmaktadır. Giriş bölümünü takiben, 2. bölümde teorik çerçeveden ve turizmle ilgili projeksiyonlardan bahsedilecektir. Son bölümde ise sonuç ve politika önerilerine yer verilecektir.

Kavramsal Çerçeve

Turizm sektörü Türkiye gibi Akdeniz çanağında yer alan kitle turizmüne bağımlı ülkeler açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Türkiye ekonomisinde 54 farklı sektöre girdi sağlayan 34,5 milyar dolarlık bir ticaret hacmine sahiptir. Turizm sektörünün doğrudan etkileri açısından bakıldığında 34,5 milyar dolar olan ekonomik katkısı dolaylı ve uyarılmış etkileri de dikkate alındığında Şekil 2'de de görüleceği üzere oldukça büyük bir ekonomik hacme ulaşmaktadır. Turizm sektörü eğitimden kültüre, antropolojiden arkeolojiye konaklama sektöründen ulaşıma hediyeleş eşyadan rekreasyona birçok alanı ilgilendiren bir yelpazeyi içine almaktadır.

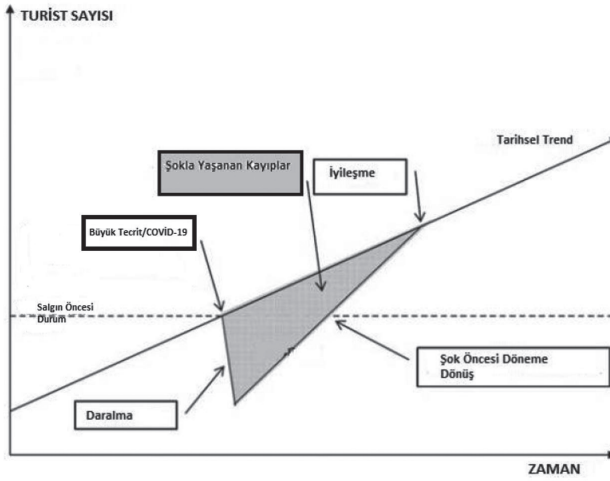
Şekil 2. Turizm Sektörünün Multi-Disipliner Yapısı

Kaynak: Jafari (2001); Bauer (2008)

Turizm sektöründe bölgesel anlamda korkulan en büyük tehlikelerden birisi küresel anlamda terör olaylarıdır ki bu salgının kaç katlık bir negatif etki yaratacağı tahmin edilememektedir. Turizm sektöründe yaşanan şokların dolayısıyla da COVID-19'un etkisini Grafik 1'de görüleceği şekilde açıklamak mümkündür.

Grafik 1. COVID-19 Küresel Salgının Turist Sayısına Etkisi

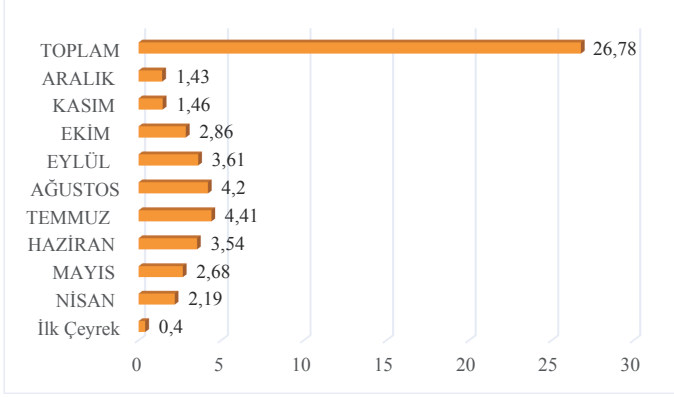
Kaynak: Güllal, Özcan ve Özmen (2016) ve yazar tarafından düzenlenmiştir.

Grafik 1 incelendiğinde özellikle 11 Mart 2020 tarihi (salgının küresel bir salgın kabul edildiği gün) dışsal şokun başladığı noktayı temsil etmektedir. O günden bu güne kadar hala turizm sektörü daralma dönemindedir ve dünya turizm ekonomisi açısından henüz dip noktaya ulaşamamıştır. Daralma dönemi bittikten sonra toparlanma yani şok öncesi döneme dönüş sağlanacaktır. Terör olaylarında bile bu toparlanma süreci 3-6 ay sonrasında dahi şok öncesi yani eski seviyesini yakalamaktadır. Şokla yaşanan kayıpların büyüklüğünü (taralı alan) ise ülkelerin ekonomi politikalarını kullanma başarısı belirlemektedir. Dünya Turizm Örgütü'nün tahminlerine göre 2020 yılında, 2019 yılı ile karşılaştırıldığında uluslararası turist varışları en iyimser ihtimalle %20-30 oranında sert bir düşüş yaşamayı beklenmektedir (UNWTO, 2020).

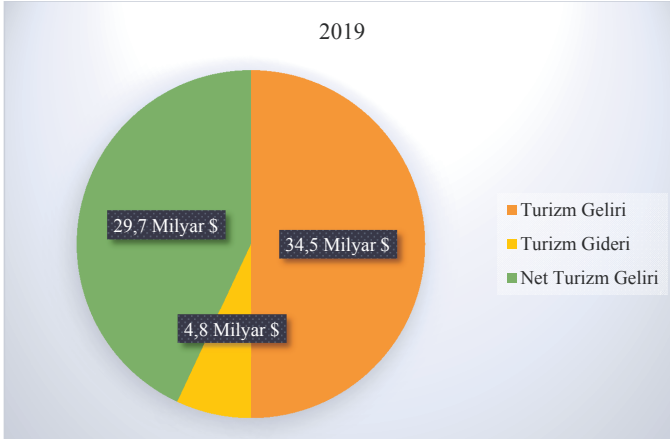
Turizmin ekonomik etkileri genelde turist sayısı dolayısıyla da turizm gelirleri açısından değerlendirilmektedir. Turizmin tahmini döviz gelirleri üzerindeki etkisi ise Grafik 2 üzerinden değerlendirilebilir.

Küresel Salgının Turizm Sektöründe Beklenen Ekonomik Etkileri

Turizm döviz rezervlerine büyük oranda pozitif katkılar sunmaktadır. 2019 yılı itibari ile Türkiye ekonomisine 34,5 milyar dolar enjeksiyon sağlamıştır. Aylar itibari ile turizm sektörüne sağlanan döviz miktarı aylık gelen turist sayısı ile ortalama turist harcaması ile çarpılarak 2020 için minimum tahmini döviz miktarı hesaplanmıştır. Grafik 2 incelendiğinde ilk çeyrekteki turizm gelir kaybı 0.4 milyar dolar gerçekleşmiştir (TÜİK, 2020).

Grafik 2. 2020 Turizm Sektörü Tahmini Döviz Kaybı (milyar dolar)¹

Nisan ayından itibaren ise yurtdışı giriş ve çıkış yasaklarının tam olarak uygulanması ile birlikte kayıpların maksimum seviyeye ulaşması beklenmektedir. Tahmini döviz kayıplarının ise haziran, temmuz ve ağustos aylarında Grafik 2’de görüleceği üzere maksimuma ulaşması beklenmektedir. Toplamda ise 26,7 milyar dolara ulaşması beklenmektedir. Haziran 2020 ayında iç turizmin kontrollü bir şekilde başlatılması dış turizmde nasıl bir yol alacağını şekillendirecektir. Turizm sektöründe alınan önlemler ve küresel anlamda turist gönderen ülkelerin alacağı önlemler Grafik 2’yi negatif ya da pozitif yönde şekillendirecektir.

Grafik 3. Turizm Gelir ve Gideri (milyar dolar)

Diğer taraftan turizm giderleri bakımından değerlendirildiğinde 2020 yılında salgın nedeniyle ülkeden Türk vatandaşlarının çıkamaması nedeniyle turizm giderleri bir kazanca dönüşmüştür. Dolayısıyla turizm giderleri 2020’de minimum 4,8 milyar dolarlık bir turizm kazancı haline dönüşmüştür.

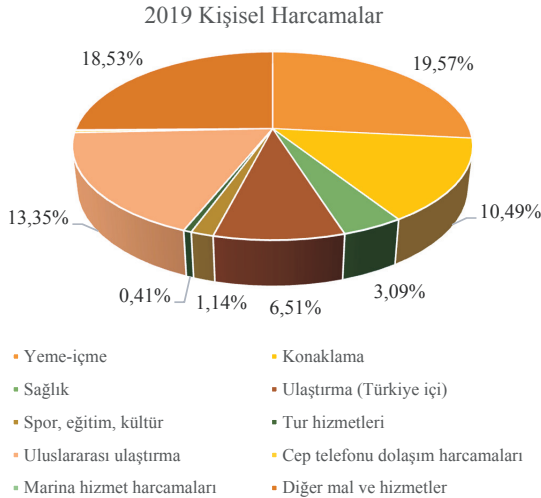
Turizm sektörünün ekonomik etkileri temelde iki gruba ayrılmaktadır. Bunlardan ilki reel ekonomik etkileri ikincisi moneter (parasal) ekonomik etkileridir. Reel ekonomik etkileri turizm sektörünün alt sektörleri bazında ele almak mümkündür.

Şekil 3. COVID-19'un Turizmin Alt Sektörlerine Etkisi

Turizm Sektörü temelde 4 alt sektöre ayrılmaktadır. Bunlar Şekil 3'de de görüleceği üzere konaklama, yiyecek-içecek, ulaşım ve diğer sektörlerden oluşmaktadır.

Grafik 4. Turistik Kişisel Harcamaların Dağılımı

Turizm sektöründe yapılan harcamaların dağılımına bakıldığında yeme-içme (%19,5), diğer mal ve hizmetler (%18,5), ulaşım (%13,3), konaklama (%10,4) ana kalemler olarak görülmektedir.

Konaklama Sektörüne Etkisi

Konaklama sektörü turizm sektörünün ana arz kaynaklarının başında gelmektedir. Turistin ulaşım hizmetini aldıktan sonra ilk ulaştığı yerdir. Turizm sektöründe ana unsur olarak yer alan konaklama işletmelerinin yarattığı katma değer payı Tablo 1’de görüleceği üzere 2018’de %11,8, 2019 yılında ise %10,4’dür. 2020 tahminleri Tablo 1 üzerinden değerlendirildiğinde 3,6 milyar dolarlık bir ekonomik kayıp söz konusudur.

Tablo 1. Turizm Gelirinin Harcama Kalemlerine Göre Dağılımı (2018, 2019)

	2018		2019	
	Miktar (1000\$)	Pay (%)	Miktar (1000\$)	Pay (%)
HARCAMA TÜRÜ				
Toplam turizm geliri (A+B)	29.512.926	100.00%	34.520.332	100.00%
Kişisel harcamalar (A)	22.546.615	76.40%	25.355.577	73.45%
Yeme-içme	5.933.587	20.11%	6.756.719	19.57%
Konaklama	3.299.496	11.18%	3.621.359	10.49%
Sağlık	863.307	2.93%	1.065.105	3.09%
Ulaştırma (Türkiye içi)	1.943.635	6.59%	2.247.263	6.51%
Spor, eğitim, kültür	347.688	1.18%	393.778	1.14%
Tur hizmetleri	117.373	0.40%	142.047	0.41%
Uluslararası ulaşım	4.191.515	14.20%	4.607.257	13.35%
Cep telefonu dolaşım harcamaları	101.904	0.35%	85.364	0.25%
Marina hizmet harcamaları	37.237	0.13%	41.752	0.12%
Diğer mal ve hizmetler	5.710.869	19.35%	6.394.933	18.53%
Giyecek ve ayakkabı	3.326.166	11.27%	3.921.072	11.36%
Hediyelik eşya	1.260.845	4.27%	1.344.768	3.90%
Halı, kilim vb.	93.661	0.32%	120.436	0.35%
Diğer harcamalar	1.030.195	3.49%	1.008.657	2.92%
Paket tur harcamaları (ülkemize kalan pay) (B)	6.966.310	23.60%	9.164.755	26.55%

Kaynak: TÜİK Çıkış Yapan Ziyaretçiler Anketi, 2020

Turizmin marjinal fayda düzeyi normal mallardan daha yüksek miktarlarda gerçekleşmektedir. Dolayısıyla insanlar turizmde sektöründe ki kurallar ve kısıtlamaların yoğunluğu tatil ve seyahat eğilimini durduracak ya da en iyi ihtimalle öteleyecektir.

Ancak bununla birlikte sektörde ilerleyen dönemlerde şu trendlerin ortaya çıkması muhtemel görünmektedir: Butik oteller, bağımsız villalar, tatil köyleri, özel tekne turları, bungalovlar, yazlık ev, karavan, çadır ve kamp, büyük oteller².

Konaklama işletmeleri için 12.05.2020 tarihinde 2020/6 sayılı genelge çıkartılmıştır. Bu genelge ile birçok tesis için emredici ve tavsiye niteliğinde kurallar belirlenmiştir. Ancak bu genelge konaklama işletmeleri açısından 2 unsuru ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan ilki, işletmelerden istenen kuralların bir maliyet artışı yaratması, ikincisi ise işletmelerin %60 doluluk oranı ya da belirli bir kapasite ile çalışmak istememeleridir. Her iki durumda sonuç olarak maliyet artışından kaynaklanan durgunluk yaratacaktır. Böylece sektörde kısa ve orta vadede daralma ortaya çıkacaktır.

Diğer taraftan teknolojik trendler ve değişimler de konaklama sektöründe ağırlık kazanacaktır. Örneğin; otomatik kapılar, temassız ödeme, önceden menü rezervasyonları, açık büfe sonlanması, otelcilik sektöründe genel olarak teknoloji odaklı bir yapının ortaya çıkması beklenmektedir. Bu durumun ise verimliliği artırması diğer taraftan da teknolojik ve yapısal işsizliği artırması beklenebilir.

Ayrıca check-in işlemlerinde de format değişecektir. Yüz tarama programları, bluetooth teknolojisi ile cep telefonundan kapı açma özelliği ve elektronik imza gibi uygulamaların kullanımı artacaktır. İnsanlar bu salgından sonra yeme-içme ve seyahat etme alışkanlıkları kısmen ya da tamamen değişeceği öngörülmektedir. Otel bünyesindeki havuzlar, fitness, çocuk kulüpleri ve SPA alanları gibi sağlık açısından daha özenli dezenfekte edilecektir.

Yiyecek İçecek Sektörüne Etkisi

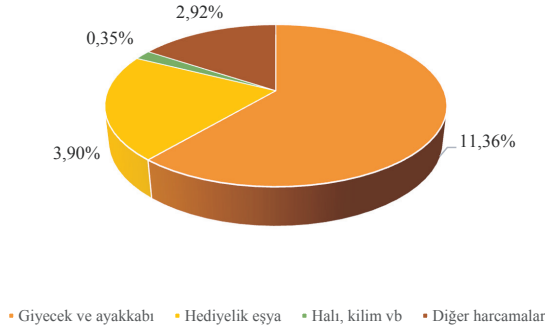
Turizm sektöründe yiyecek-içecek sektörünün payı da oldukça yüksektir. Turizm sektörü içinde Tablo 1’de de görüleceği gibi yiyecek-içecek sektörü Türkiye’de 6,7 milyar dolarlık katma değer yaratmaktadır. Yiyecek-içecek sektörünün turizm gelirleri içerisindeki payı %19,5’dir. Türkiye’de turizm sektörü genellikle Her şey dâhil (HD) sistemine dayanmaktadır. COVID-19 ile birlikte turizmdeki yeme-içme eğilimlerinde radikal değişikliklerin olması da beklenmektedir. Her şey dâhil formatı azalma göstermekle birlikte, insanlara güven vermek için sunumlar değişecektir. Uçaklarda olduğu gibi menülerin önceden belirlenmesi, yemek seçimi gibi seçeneklerin ön plana çıkması beklenmektedir. Yani müşteriler kendi kaşıkları ile yemeklerini benmari yemek sunum yerlerinden alamayacaklardır. Canlı pişirme istasyonlarından aşçılar müşterilere yemeklerini verecektir. Dezenfeksiyon için oteller, maliyet artışına rağmen alkol oranı yüksek kimyasal temizlik ürünlerine yönelmek zorunda kalacaklardır. Maliyetlerin artması turizm talep modeline göre fiyatları artıracak ve dolayısı ile turizm talebini düşürecektir. Bu durum turizm sektöründe daha az turist anlamına gelmektedir. Diğer taraftan otellerin birçoğunun kullanılan malzemeler noktasında birçok kamusal alandan daha temiz olduğunun da altını çizmek gerekmektedir.

² %60 doluluk oranları ve Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın 2020/6 sayılı genelgesi dikkate alındığında belirli bir kesim tarafından tercih edilmesi beklenmektedir.

Diğer Mal ve Hizmetler Sektörüne Etkisi

Diğer mal ve hizmetler, turizm sektörü açısından oldukça önemli bir gelir kalemini oluşturmaktadır. Diğer mal ve hizmetler kalemi giyecek ve ayakkabı, hediyelik eşya, halı, kilim vb. diğer harcamalar grubundan oluşmaktadır. Özellikle turizm sektöründe küçük ve orta boy işletmeler sınıfında yer aldığından dolayı oldukça önemli bir çarpan etkisine de sahiptir. 2019 yılında turizm gelirleri içerisinde ki payı Grafik 5'te görüleceği üzere 6,3 milyar dolardır ve %18,5'lik paya sahiptir.

Grafik 5. Turizm Sektöründe Diğer Mal Hizmet Harcamaları

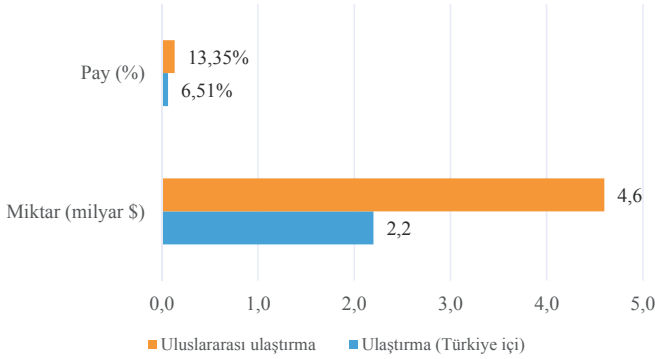

Diğer mal ve hizmet sektöründe yer alan işletmelerin özellikle küçük işletme olması ve öz sermayelerinin yetersiz olması nedeniyle COVID-19 salgınının yarattığı krizde hem talep bakımından hem de arz bakımında en çok etkileyecek alt sektörlerdendir. Bu sektörler arasında %11,3 ile giyecek ve ayakkabıcılık sektörü, %3,9 ile hediyelik eşya sektörü, %2,9 ile halı kilim ve dokuma sektörleri yer almaktadır. Bu sektörlerin talebi her ne kadar İstanbul, Antalya, İzmir gibi turistik destinasyonlarda gerçekleşse de arzı ise Gaziantep'te (halı, kilim dokuma), Konya'da (ayakkabıcılık), Bursa'da (tekstil, havlu, çorap vs.) ve birçok Anadolu şehrinde gerçekleşmektedir. Bu durum ise COVID-19'un ya da benzeri salgınların bölgesel ekonomik etkilerinin boyutunu artırmaktadır. Dolayısıyla da bu sektörlerle bağımlı olan alt sektörlerde doğal olarak salgının etkilediği zincirin halkalarına eklenmektedir.

Ulaşım Sektörüne Etkisi

Turizm sektörünün dördüncü en önemli unsuru ulaşım sektörüdür. Ulaşım, turizm sektörünün en önemli payına sahiptir. Ulaşım sektörünün turizm harcamaları içerisindeki payı %19,8'dir. Turizmde ulaşım uluslararası ve ulusal (Türkiye içi) olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Ekonomik büyüklük olarak değerlendirildiğinde 6,8 milyar dolarlık bir hacme ulaşmaktadır.

Grafik 6. Turizm Sektöründe Ulaşımın Yeri

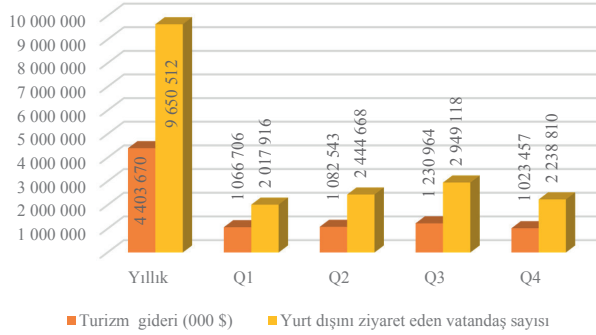

Turizm ulaşımında özellikle havayolu şirketleri önemli bir orana sahiptir. Turizm ulaşımının büyük bir çoğunluğu (%72,7) hava yolu taşımacılığı ile yapılmaktadır (Digilli, 2016, s. 200). Dolayısıyla da hava yolu ulaşımı konusunda bazı önlemler alınması kaçınılmaz olmaktadır. Turizm sektörünün ve ulaşım sektörünün en önemli ayağı olan havayolu ulaşımında kısıtlayıcı önlemlerin alınması hem maliyet hem de psikolojik olarak talebi azaltacaktır. THY'nin İstanbul havalimanında ya da dünyadaki bir havalimanında koruyucu önlemler alması örneğin korona testi yapılması tüm yolcular için hem zamansal hem fiziksel hem de ekonomik olarak caydırıcı bir unsur olacaktır. Normal şartlar altında turistlerin pasaport ve vize gibi unsurlara bile tahammülü yokken bu tür önlemler insanları tatil ya da iş amaçlı seyahatlerden alıkoyacaktır.

Bununla birlikte havacılık sektöründe alınan benzer önlemler, kişiye özel seyahatler, ekolojik seyahatler, sağlık yaşam-SPA seyahatler, gurme seyahatler, yavaş (*slow-city*) seyahatler, sosyal sorumluluk seyahatler yeni trendler yaratacaktır. İnsanlar seyahat planlamasını acenteden değil internette yaparak uçağını, konaklamasını, transferini ve hatta gitmek istediği yerleri gösterecek özel rehberini bile kendileri organize edeceklerdir. Belki internette yer alan önemli seyahat bloggerları özel seyahat planlama uzmanları olarak karşımıza çıkacak ve kişilere özgü seyahat planlaması yaparak yardımcı olacaklardır. Salgın korkusuyla toplu taşıma araçları fazla tercih edilmeyecektir. İnsanlar, araç kiralarak gitmek istedikleri destinasyonlara ulaşım sağlayacaktır. Araç kiralama sayısı bir oranda artış izleyecektir (Bahar, 2020).

Turizm Giderlerine Etkisi

Yurt içinde ikamet edip başka ülkeleri ziyaret eden vatandaşlarımızın harcamalarından oluşan turizm gideri, geçen yılın aynı çeyreğine göre % 25,6 azalarak 793 milyon 491 bin dolar oldu.

Grafik 7. Turizm Gideri ve Giden Turist sayısı (2019)

2019 yılında 4,4 milyar dolar olan turizm gideri Grafik 7’de görüleceği şekilde 2020 yılında önemli ölçüde azalma göstermesi beklenmektedir. Hem COVID-19 küresel salgını hem de artan döviz kuru baskısı üzerine insanların tüketim davranışlarının da değişmesi ile yurtdışını ziyaret eden turist sayısının ve turizm giderinin oldukça düşük seviyelere inmesi beklenmektedir.

2020 birinci çeyrekte yurt dışını ziyaret eden vatandaş sayısı bir önceki yılın aynı çeyreğine göre yüzde 13,6 azalarak 1 milyon 743 bin 660 kişi oldu. Bunların kişi başı ortalama harcaması ise 455 dolar olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla turizm giderleri bir ithalat kalemi gibi düşünüldüğünde Türkiye ekonomisi açısından bu ithalatın düşeceği düşünülebilir. Turizm dengesi buradan elde edilen döviz kazancı ile pozitif yönde dengelenecektir. Ancak Türkiye’nin turizm cari dengesi aktif turizm bilançosuna sahip olduğu için 4,4 milyar dolarlık kazanç sadece turizm gelirinden elde edilen kayba küçük bir tampon görevi görecektir.

Sonuç

Küresel salgın haline dönüşen COVID-19’un genelde ekonomik etkileri üzerine odaklanılmaktadır. Literatürde oldukça fazla düzeyde ekonomik analizler ortaya atılmaktadır. Turizm sektörünün multidisipliner bir alan olması nedeni ile birçok etki alanı bulunmaktadır. Salgının başta toplum sağlığı olmak üzere çevresel, sosyolojik ve kültürel etkilerini de göz ardı etmemek gerekmektedir. Küresel bir tehdit oluşturan ve tedavisi bulunmayan bu ve benzeri olaylarda otoriteler tarafından belirlenen kurallar içerisinde hareket etmek oluşabilecek riskleri en aza indirmektedir. Ancak özellikle barışçıl ve lüks bir hizmet olan turizm talebinin olumsuz etkileneceği açıktır. Bu olumsuzluklar salgın sonrasında tüketim ve üretim alışkanlıklarında radikal değişimler yaratacaktır. Bununla birlikte bu krizin etkisinin derinliği salgının sürecine ve ne zaman biteceğine bağlı olarak değişecektir. İnsanların turizm sektörüne yönelecek kadar sağlıklı bir güven ortamına ihtiyaç duymaları ve tatil dürtüsünü harekete geçirecek hem psikolojik hem de ekonomik politika araçlarının sunulması salgının turizm sektöründe oluşturduğu kayıpların azaltılması için kaçınılmaz olacaktır.

Turizm sektörünün uluslararası hareketliliği özelliği göz önünde bulundurulduğunda ekonomilerin turizm sektörü üzerine salgın sonrası uygulayacakları politikalar karşılıklı olarak birbirlerini destekleyecek şekilde olmalıdır ki bir ülkede oluşan turizm talebinden diğer ülkeler eşzamanlı ve aynı tedbirler düzeyiyle yararlanabilmelidir. Aksi takdirde sadece bir destinasyonda uygulanan politikalar karşılık bulamadığı için etkisiz kalabilecektir.

Kaynakça

- Jafari, J. (2001). *The scientification of tourism*. In: Smith V, Brent M, editors. *Hosts and guests revisited: tourism issues of the 21st century*. Elmsford: Cognizant Communication Corporation.
- Acar, Y. (2020). Yeni Koronavirüs (COVID-19) Salgını ve Turizm Faaliyetlerine Etkisi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 7-21.
- Ayıttey, F. K., Ayıttey, M. K., Chiwero, N. B., Kamasah, J. S., & Dzuvor, C. (2020). Economic impacts of Wuhan 2019- nCoV on China and the world. *Journal of Medical Virology*, 92(5), 473-475.
- Bahar, O., Çelik İlal, N. (2020). Coronavirüsün (COVID-19) turizm sektörü üzerindeki ekonomik etkileri. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(1), 108-122..
- Avasant LLC (2020). Coronavirus Impact Index by Industry: A RadarView™ Assessment. Erişim: <https://info.avasant.com/coronavirus-impact-index-by-industry>
- Bahar, O. (2020). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ozan Bahar ; “Kontrollü ve Sağlıklı Turizm” Erişim: <https://www.muglaye-nigun.com/yerel-haberler/mugla-sitki-kocman-universitesi-iktisadi-ve-idari-bilimler-fakultesi-ogretim-uyesi-prof-dr-ozan-bahar-kontrollu-ve-saglikli-turizm/>
- Bauer, I. (2008). The health impact of tourism on local and indigenous populations in resource-poor countries. *Travel medicine and infectious disease*, 6(5), 276-291.
- Gülal, M., Özcan, C.C. ve Özmen, İ. (2018). Terör ve Turizm İlişkisinin Ekonomi Politikası, *Turizmin Ekonomi Politikası*, (ss.129-148). Çanakkale: Paradigma Akademi
- Digilli, M. (2018). Ulaşım ve Turizm İlişkisinin Ekonomi Politikası, *Turizmin Ekonomi Politikası*, (ss.179-214). Çanakkale: Paradigma Akademi.
- UNWTO (2020). Impact assessment of the COVID-19 outbreak on international tourism, Erişim: <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-03/24-03Coronavirus.pdf>
- TÜİK, (2020). TÜİK Çıkış Yapan Ziyaretçiler Anketi, Erişim: http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072
- TÜRSAB (2020). Turizm İstatistikleri. Erişim: <https://www.tursab.org.tr/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri>
- OECD (2020). Tourism Policy Responses. Erişim: https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=124_124984-7uf8nm95se&title=Covid-9_Tourism_Policy_Responses